

Direcții ale literaturii române postmoderniste - Generațiile '90 și 2000

Doctorand, Condrea (Stavăr) Gabriela-Elena

Facultatea de Litere, Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați

Résumé: *Tout au long de l'histoire, la littérature roumaine a été dominée par divers concepts qui l'ont marquée. Le concept de postmodernisme est apparu au bon moment, se caractérisant par une révolution de la création, une révolution artistique - une révolution voulue par de nombreux écrivains de l'époque. Chaque génération, qui a contribué à la naissance de ce concept, a offert une nouvelle direction sur le modernisme. La génération des années '90 a construit une littérature dont les écrivains étaient libres d'écrire et de publier. La génération des années 2000 a proposé une littérature vocale et effervescente, attirant ainsi l'attention sur un nouveau phénomène dans l'espace littéraire roumain. Les nouvelles générations ont conduit à une littérature tout différente de la littérature de propagande du régime communiste.*

Mots-clés: *le postmodernisme, la génération des années '90, la génération des années 2000, la révolution*

Critica literară românească a privit mereu cu reținere existența unei generații nouăzeciste în urma impactului generației '80. Conceptul de „generația '90” a fost unul controversat, fiind caracterizat prin lipsa omogenității și a descentrării, datorită existenței numeroaselor centre de popularizare precum cele din București, Cluj, Timișoara și Iași. Având în vedere manifestările politice de mare importanță, precum prăbușirea comunismului, literatura românească cunoaște direcții complet diferite: dispariția cenzurii, ce a dus la situația mult așteptată de scriitori și anume aceea de a scrie și de a publica liber. Aceste condiții dinamice vor schimba destinul scriitorilor și al textelor. Valorile tradiționale pe bază cărora a funcționat până la momentul actual literatura se vor dizolva odată cu dispariția cenzurii și va conduce către o confuzie de valori, ce va persista în spațiul cultural.

Primele idei legate de generația '90 au fost cele referitoare la încadrările generaționiste, iar printre cei care au renunțat la optzecism îi distingem pe membrii grupării Suplimentul „Nouăzeci”, revista „Luceafărul” și Cenaclul „Universitas”. Aceștia li se vor alătura și scriitori din jurul Suplimentului „Nouăzeci”, revistei „Luceafărul”, editurii „Phoenix” și „Direcția 9”.

Distingem așadar două direcții ale acestei generații: -scriitori, care făceau parte din Cenaclul condus de Mircea Martin, unde descoperim nume cu o influență puternică precum Ioan Es. Pop, Cristian Popescu, Paul Vincius, Horia Gârbea, dar și scriitori precum Simona Popescu, Andrei Bodi, Caius Dobrescu, Marius Oprea, formați în cadrul „Grupului de la Brașov”.

În ceea ce privește discursul poetic, se observă o desprindere clară de structurile moderniste și o apropiere a poezilor postmoderni de stilul biografic și dimensiunea prozaică, de oralitate, de expresivitate și de limbajul cotidian- ca urmare a dispariției cenzurii. Un nume adesea auzit după 1989 este cel al lui Ioan Es. Pop. Mulți critici sunt de părere că generația '90 „nu există ca atare, ca fenomen cu diferență specifică! Structurile literare ale primului val românesc postmodern sunt abia în curs de stabilizare, încât, obiectiv vorbind, nu este încă posibilă apariția altor structuri noi.” Lefter, 2012: 182]

Mircea Cărtărescu afirmă faptul că membrii „Grupului de la Brașov” sunt adepții poeziei „brechtienne”, asemeni poezilor germani. Stilul lor este simplu și sofisticat, alternând registre joase cu inserții culturaliste. Simona Popescu și Andrei Bodi sunt reprezentanții de seamă ai formei poetice brașoveniene, Caius Dobrescu fiind înclinat mai mult spre proză și eseu. Poeziile lui Bodi sunt caracterizate printr-un „orginal biografism american”, aristicul și antiartisticul fiind marca de recunoaștere a poeziilor semnate de Simona Popescu [Cărtărescu, 1999, 464-466]. Aceasta oferă o replică la „poezia modernismului târziu” spunând faptul că „o poezie implicată, model de acțiune și comportare în cadrul acestei lumi, soluție existențială individuală, dar și colectivă; imaginar al realității contingente și colective; asumare deliberată a lipsei de specializare; discurs sentimental (fără sentimentalism), natural, sincer (fără gafe estetice și platitudini), individual (fără anecdotică), etic fără eticism; analogia de tip simbolic, structural, emblematic, implicând întregul; poezia ca mod al sincerității; subiectivitatea ca model total al ființei, cu toate laturile ei, inclusiv cea socială; fragmentarism, sinergie, armonic, centripet”.[Popescu, 1987: 121-122]

Poeți și prozatori ai secolului al XX-lea, precum Ion Manolescu, Fevronia Novac, Alexandru Pleșcan și Andrei Zlătescu au realizat un grup estetic printr-un „Manifest al Clubului Literar”, însă nu au

formulat principii prin care să se poată deosebi de optzeciști. Dan Silviu Boerescu realizează, avându-l drept model pe Ihab Hassan un nou tabel cu caracteristici contrastante, iar Ion Manolescu critică dogma existentă, textualismul și epuizarea manieristă.

Ion Manolescu, un mare teoretician al postmodernismului românesc, descoperă o treaptă „mediatică” a anilor '90 caracterizată de o „viziune virtuală și fractală a lumii și uzarea de noi medii de comunicare și tehnici aferente.” [Cărtărescu, 1999: 468] Acesta studiază comics-urile, cartoon-urile, ficțiunea, kitsch-ul și societatea, și reușește să transpună prin romanul său „Alexandru” o poveste cu o structură reală, dar al cărei aspect duce către un joc de calculator. Acesta utilizează tehnici precum imageria virtuală, simulările tridimensionale, ilustrația fractală, jocurile interactive, compresia digitală, colaborarea directă cu computerul, proza acestei „noi sensibilități” regăsește sinesteziile simboliste, onirismul suprarealist și fantasmalele Pop-Art, transformând lectura într-un act de seducție și de hipnoză vizuală. Trebuie arătat că realitățile virtuale explorate de arta cibernetică au același efect de demolare a principiului realității și a sentimentului de consistență existențială ca și viziunile psihedelice din arta de inspirație „șamanică” a anilor '60-'70. [Braga, 1989: 220]

Anii 1990 fac posibilă apariția unor cărți experimentale ale optzecismului, ce nu au fost publicate înainte de prăbușirea sistemului comunist și fac remarcabilă apariția romanului colectiv, atât de reprezentativ pentru tehnicile prozei postmoderniste. Apar volume scrise în perioada comunismului, înaintea căderii acestuia, precum „Femeia în roșu” de Mircea Nedelciu, Adriana Babeți și Mircea Mihăieș, Volumele I și II „Adio! Europa”, ale lui I.D.Sârbu, romane ce surprind într-o manieră critică momentele dureroase din timpul regimului comunist. Proza anilor '90 este caracterizată de diversitatea modalităților de comunicare, de îmbinarea noilor genuri precum science-fiction și thriller. Memorialistica și jurnalele atrag tot mai mult interesul non-literaturii, iar literatura în sine începe să se afirme timid în ceea ce privește eroticul.

Literatura anilor '90 reprezintă un răspuns tardiv și rebel contra perioadei comuniste. Aceasta capătă dimensiuni haotice, iar eterogenitatea acesteia este intens discutată. Mircea Cărtărescu oferă două direcții ale literaturii postcomuniste și anume: „prima e o cale mimetică, în care literatura se camuflează [...] luându-și drept model lumea show-biz-ului, a reclamei, a culturii populare [...] a doua este una antimimetică și optează pentru antispectacol, anticultură, antiintellectualism, antihedonism.” [Cărtărescu, 1999: 478]

Iulian Boldea precizează totodată faptul că „dacă optzeciștii au scris într-o epocă dominată de dogmatism și de aberația totalitarismului, fiind siliți adesea să recurgă la practici scripturale ascunse, aluzive, subversive, într-un demers de supraviețuire spirituală, dar și să-și asume modelul unei exemplare solidarități, scriitorii nouăzeciști s-au afirmat după 1989 (chiar dacă au scris și mai înainte), în condițiile unei totale libertăți de expresie, ce și-au pus amprenta și asupra modalităților estetice, asupra strategiilor scriiturii ori asupra posibilităților de asumare a realului și a propriei condiții” [Boldea, 2011: 49]

După anii 1990, literatura românească prinde contur în contextul apariției în spațiul literar al „generației 2000”, o generație ce va deosebi literatura comunistă de contextul actual literar. Rădăcinile acestei generații se află în diverse cenacluri, ce și-au desfășurat activitatea în diverse locuri neinstituționalizate, precum „Euridice”, coordonat de Marin Mincu, „Litere” condus de Marius Ianuș și preluat apoi de Mircea Cărtărescu. Aceștia realizau dezbateri cu referire la programe teoretice precum fracturismul, utilitarismul, deprimismul și performantismul. Fracturismul lui Marius Ianuș a fost adesea asociat generației 2000, deși nu putem identifica această promoție cu astfel de avangarde.

Andrei Terian aduce lămuriri privind termenul de „generație”: „Idea de generație literară nu înseamnă, cum se mai spune [...] că o sumă de oameni născuți în același timp scriu la fel [...]. Firește că nu sunt excluși anumiți factori obiectivi de la asumarea valorilor generației prin acte deliberative până la existența unui cadru latent, dar aceasta nu înseamnă că generația precedă creația, ci doar că un grup de scriitori contemporani prezintă un număr suficient de elemente comune (programatice, dar mai ales literare), astfel încât să se poată vorbi despre ei ca despre un întreg.” [Terian, 2005: 124] Scriitorii anilor 2000 sunt vocalici și efervescenți, iar dorința de afirmare îi va conduce către realizarea unor manifeste literare cu scopul de a-și căuta conștiința. Aceste manifeste vor avea drept consecință atragerea atenției asupra noului fenomen din spațiul literar românesc.

Principala trăsătură a acestei generații, radicalismul, este comentată de criticul Octavia Soviany astfel: „contestăția în exces a poezilor 2000 ni se înfățișează [...] ca unul dintre fenomenele metastatice ce caracterizează orizonturile nihilocentrice ale apocalipticului. Această contestație își are finalitatea doar în

ea însăși, e hipertelică, se manifestă ca o formă particulară a extazului, acea calitate a oricărui corp care se rotește în jurul propriului sine până la pierderea sensului și care strălucește apoi în formă pură și vidă.”[Soviany, 2011: 82]

Noua generație prezintă o literatură total diferită de cea care inițial a reprezentat un instrument de propagandă a regimului comunist. Literatura noii generații se axează pe reperele culturii media, iar în ceea ce privește aspectul cultural, scriitorul se îndreaptă spre un anumit tip de public, de scriere, de text, deseori la indicațiile editurilor. Paul Cernat, unul dintre criticii de seamă ai generației 2000, și-a exprimat dorul de literatura clasică, ceea ce a dus la diverse reacții din partea contemporanilor săi: „Fără îndoială nici gusturile publicului, nici oferta de modele literare nu mai sunt ce-au fost, valoric vorbind. Una e să ai drept repere pe Balzac, Flaubert, Zola, Dostoievski, Cehov, Proust, Gide, Woolf, Papini, Faulkner, Marquez, Borges, Barth, alta e să juri pe Burroughs, Palahniuk, Breaston Ellis, (sic!), Pascal Bruckner sau Amélie Nothomb.” [Cernat, 2008] Criticul pune în evidență sincronizarea literaturii române cu cea occidentală și accentuează faptul că aceasta este într-o permanentă schimbare: modificările aduse tipului de text, de lectură, de receptare a cititorilor.

Vocea noii generații se face auzită prin diverse manifeste, ce promovează o nouă estetică și o nouă restructurare socială. Printre primele manifeste se număra cel al lui Marius Ianuș și al lui Dumitru Crudu, intitulat „Manifestul fracturist”, fiind completat de altfel de cele opt numere ale revistei „Fracturi”, în care diverși scriitori publică atât poezie, cât și proză. Fracturismul susținut de către Marius Ianuș deformează valorile atât în domeniile socio-cultural și psihologic, cât și în domeniile estetic și politic, având chiar inițiative revoltătoare. Prin acest manifest se dorește „reflectarea literară a unei realități noi” și cultivă, în opinia lui Eugen Simion, expresia unei „revolte a revoltei”: „totul este luat în răspăr și toate cenzurile (morale, lingvistice, estetice) sunt abolite cu o radicală și, deseori, delicioasă impertinență juvenilă.” [Simion, 2005: 3] Se deosebește, așadar, în concepția teoreticianului avangardismului Ion Pop, o asemănare cu generația optzecistă privind negarea neomodernismului poetic al anilor '60. [Pop, 2009: 26]

Deși „Manifestul fracturist” a avut o audiență numeroasă și un puternic impact asupra spațiului literar românesc, acesta nu a fost singurul manifest al vremii. Distingem, așadar, „Manifestul utilitarist” al poetului Adrian Urmanov, „Manifestul performatist” semnat de Claudiu Komartin și „Deprimismul” publicat de Gelu Vlașin. Ionuț Chiva completează ulterior manifestul lui Marius Ianuș cu aspecte privind proza, deși rămân doar ca aspecte teoretice. Aceste manifeste au dorit conturarea unor noi identități prin refuzul tiparelor și odată ajunși la maturitate, atât fracturiștii, cât și utilitariștii și-au contrazis poziția inițială. Durata acestor manifeste a fost una extrem de scurtă, dar ele au avut un impact important și puternic în istoria noii generații.

Literatura douămiistă a fost subiectul numeroaselor dezbateri în diverse articole și publicații, ce aveau să descopere și să analizeze tematica și caracteristicile sale. Toate acestea au condus spre apariția unei noi antologii realizată de Daniel D. Martin și intitulată „Poezia antiutopică, o antologie a douămiismului poetic românesc.” [Martin, 2010]

Revista „Caiete Critice” publică în 2005 două numere privind fenomenul noii generații. Numeroși critici contemporani, precum Daniel Cristea-Enache, Paul Cernat, Alex. Ștefănescu, Andrei Terian, Bogdan Alexandru-Stănescu, Florina Pârjol, Marius Chivu, Nicolae Bârna sau poeți, precum Claudiu Komartin, Adrian Urmanov, Dominica Drumea, Elena Vlădăreanu, Gelu Vlașin, s-au raportat la problematica paradigmei și au încercat să gasească răspunsuri clare.

Bogdan-Alexandru Stănescu remarcă: „Cred că există o foarte clară continuitate cu generația '90, în sensul cultivării unei (auto)ironii amare, dar și cu poeți ca M. Ivănescu, Ion Mureșan sau Gellu Naum.” [Stănescu, 2005: 119] Ștefania Mincu este de părere că „Se vede în primul rând, că noii veniți în preajma anului 2000, se deosebesc de optzeciști și că au afinități mai mari cu nouăzeciști” în pofida faptului că „nouăzecistii nu sunt totuna cu ei, deși par a-i continua: sunt tandri, sentimentali, autopersiflanți, concilianți...” [Mincu, 2005]

Cu toate acestea, părerile criticilor din generațiile mai vechi sunt negative. Îi menționăm astfel pe Nicolae Manolescu, care consideră literatura generației douămiste ca fiind o „literatură egoistă și egocentristă, senzuală, superficială, interpretând libertatea cuvântului ca pe o libertate a expresiei, de unde spectrul frecvent pornografic” [Manolescu, 2008: 1453], dar și pe Dan C. Mihăilescu, critic optzecist, diferit ca și opțiuni estetice, care aduce în discuție „revolta de limbaj”, dar și „deprimismul, mizerabilismul, pansexualismul și egocentrarea patologică” [Mihăilescu, 2016: 16] a douămiștilor. Aceștia dezaproabă

atitudinea tinerilor scriitori, centrarea pe eu, înlăturarea socialului și accentuarea sexualității. În contextul unei liberalizări atât sociale și culturale, cât și literare, tinerii douămiști doresc să marcheze atitudinea revoltătoare și rebelă față de vechile mentalități întreținute de regimul comunist. Textele tinerilor scriitori sunt caracterizate de dezinhibare și asumare, idee susținută de altfel de către Andrei Terian: „Esențială pentru noua generație este schimbarea frontului de luptă. Miza milenariștilor pare a fi doar în subsidiar literară.” [Terian, 2005: 84]

Literatura noii generații se axează și pe prezentism, de unde apariția peisajului online, ce duce la dezvoltarea și evoluția continuă a poeziei și prozei literare românești. Existența dezbaterilor, a dialogurilor cu cititorii, a blogurilor și a articolelor, caracterizează actuala literatură ca fiind permisivă și inestetică, dar totodată plină de noutate. Generația douămistă șochează prin cotidianul pur, prin gesturile elementare ale vieții de zi cu zi, dar și prin refuzul și distanțierea dramatică de tot ce a însemnat cândva regimul comunist, ducând astfel spre un refuz al trecutului.

Referințe bibliografice

- Boldea, Iulian, *De la modernism la postmodernism*, Târgu-Mureș, Editura Universității „Petru Maior”, 2011
- Braga, Corin, *10 Studii de arhetipologie -Postmodernismul literar românesc*, Ed.Dacia,1989
- Cărtărescu, Mircea, *Postmodernismul românesc*, Ed.Humanitas, București, 1999
- Cernat, Paul, *Puncte din oficiul pentru literatura tânără, în Observatorul Cultural, 2008, august*
<http://www.observatorcultural.ro/articol/puncte-din-oficiu-pentru-literatura-tinara-2/> 24.03.2020
- Ion, Pop, *Bilanțul douămiismului*, revista Vatra, nr. 9/2009
- Lefter, Ion, Bogdan, *Postmodernism: Din dosarul unei „bătălii” culturale*, Editura Paralela 45, Pitești, 2012
- Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, Ed.Paralela 45, Pitești, 2008
- Martin, Daniel D., *Poezia Antiutopică. O antologie a douămiismului poetic românesc*, Pitești, Ed. Paralela 45, 2010
- Mihăilescu, Dan C., *Literatura română în postceaușism.II.Proza. Prezentul ca dezumanizare*, Ed.Polirom, Iași, 2006
- Popescu, Simona, *Sensul poeziei, astăzi, în revista „Dialog”, nr. 121-122/1987*
- Simion, Eugen, *Fracturismul*, Caiete Critice, nr. 2-3, 2005
- Soviany, Octavian, *Cinci decenii de experimentalism*, Compendiu de poezie românească actuală, vol.al II-lea, Lirica epocii postcomuniste, Editura Casa de Pariuri Literare, 2011, București
- Stănescu, Bogdan-Alexandru, *Această generație are trăsăturile de caracter ale unui grup revoluționar, Caiete Critice 2-3, 2005*
- Ștefania, Mincu, *Poezia tânără. O nouă generație?, Tot în jurul generației 2000*, Caiete Critice
- Terian, Andrei, „Esențială pentru noua generație este schimbarea frontului de luptă. Miza milenariștilor pare a fi doar subsidiar literară” în *Caiete Critice nr. 2-3/2005*.